

Některé základní historické názvy a slovní výrazy používané ve středověké Kutné Hoře při dolování a mincování

1. část

- anklopěř, klepač - důlní zaměstnanec, který tlukotem na železo oznamoval horníkům v dole začátek i konec šichty, pracovní směny
- arčlendr, flek, kůže - hornická kožená zástěra, která chránila horníka proti vodě i oděrkům, položená pod hýždě se též používala při sklouzávání po úklonných šachtách dolů
- auspejt - čistý výnos, zisk
- barchan - bavlněná látka s rozčesaným tlustým útkem,
- název pro speciální kadlub, ušitý z této látky ve tvaru sáčku s přihrádkami a sloužící k odlévání stříbrných prutů v mincovně
- cán - prut, tyč mincovního stříbra
- cech - důl nebo skupina dolů jako báňský majetek
- pořádek, bratrstvo, společenská organizace různých profesí (havířský, hašplířský, uhlířský, hutnický, trejbířský, mincířský, pregéřský ad.)
- cimra - výdřeva
- cimrknecht - sedátko z řemenů, ve kterém se havíři někdy spouštěli do dolů
- cimrman - důlní tesař, který měl na starosti výdřevu, žebříky stavbu trejvů atp.
- cizura - odstřížek vzniklý při stříhání mincovního plátku stříhačem ve šmitně (mincířské kovárně)
- couk, cuk - pásmo, žilné pásmo, žíla
- čelba, ort - čelo chodbice, kde se rubalo, chodbice- štola
- černá měď - měď ještě nečištěná, s příměsemi stříbra ad. kovů
- červená měď - tzv. šplejsovaná, čištěná měď používaná v mincovně
- dílo - práce, činnost
- dolovina - důlní dříví, kulatina nebo tyčovina
- drnovka, drnová voda - povrchová voda
- duršlák - překop, propojení dvou šachet jejich zkřížením
- dýmák - pomocní pracovník v hutích a mincovně obsluhující měchy
- erckaufěř - kupec, vykupující vytěženou rudu od jednotlivých havířů nebo těžařstev na rudném trhu. Obvykle byli erckaufěři i majiteli hutí, ve kterých se prováděla tavba rudy na surové stříbro
- fajn - mincovní slitina vzniklá smícháním určeného množství roztaveného čistého stříbra a mědi, z níž se lily cány
- farfule - střížky stříhané ve šmitně stříhačem, čtverhranné kusy mincovního stříbra nastříhané z roztepaného cánu
- fáršachta - stoupací část šachty, lezná jáma
- fárt, fort - důlní žebřík
- faul, foul - hnilobné výpary a plyny v dole
- fejl - proud vody
- fejlovat, félovat - čerpat, těžit vodu
- flek - hornická kožená zástěra
- fofr - důlní větrák, ventilátor
- foršus - záloha na plat
- frátová voda - důlní voda
- fudryř - dělník u dopravy rudy, vozač

gvardejn - prubíř, pruběř v mincovně
gysa, gosa, gyskomora - slévárna mincovního kovu v mincovně
gysěř - slévač, který sléval roztavené čisté stříbro s podílem roztavené červené
mědi na tzv. fajn a vléval jej do barchánů
halda - hromada jaloviny vyvezené z dolu, nebo strusky
handštán, hanštán - ukázkový kus rudy, pávovaná část dolu
hašpl - vrátek, rumpál na ruční pohon na dopravu menších nákladů z podzemí
hašplíř - dělník obsluhující hašpl, otáčel klikou hašplu
hašplířská kůže - menší měch, ve kterém se vytahovala narubaná ruda hašplem
hejič - kontrolor mincovního polotovaru v mincovně
hert - pec na rafinaci stříbra
hertový, hertovní, hertové stříbro, surové stříbro ještě s příměsemi, které
šlo z hutí do mincovny
hnací pec - sháněcí pec, okrouhlá plamenná pec k oddělování stříbra od olova
okysličením olova na klejt
hofmistr - správce horního revíru
hora - dolové pole, důlní revír, doly
hormistr - správce dolu, vedoucí úředník těžařstva
hornice - hornická kytle, oděv
horník - původně jen majitel dolu, nebo důlního podílu, potom každý, kdo byl
činný nebo zaměstnaný u dolu
Horník - měšťan Kutné Hory
horní regál - právo panovníka na výhradní dispozici s ložisky drahých kovů
hřivna - jednotka váhy drahých kovů, zhruba kolem čtvrt kg (česká, pražská 253-257 g,
vídeňská 280,6 g, erfurtská kolem 235 g)
- jednotka peněžní (původně se z hřivny vybíjela kopa, tj. 60 grošů)
chlapec - pachole, nejmladší hornický pomocník, něco jako učeň
jáma - svislé důlní dílo, šachta
kadlub - slévací forma
kahanec, kahan - havířská lampa
kaňk - rudní žíla
kapela, kapelka - mistička (keramická nebo z popelu), používaná při afinaci
stříbra v mincovně nebo k nabírání roztaveného kovu k provedení
průby v průbovně
kavna - šachetní budova nad ohlubní šachty, v níž se horníci shromažďovali a
odkládali nářadí
kernárna - dílna, v níž se čistila a granulovala měď pro mincovnu
kerněř - měďák, hutník pracující v kernárně
klabovat - omazávat dřevěné komíny a výdřevu hlinou, aby nepropouštěly
„falešný tah“ a aby byly chráněny před ohněm
klaupyš - přebírací stůl v úpravně rudy
klaznovat - vybírat, třídít a oddělovat rudu od špatné a jaloviny
klopačka - konstrukce podobná zvonici, s dřevěným ozvučným prkénkem, na
které anklopěř tloukl paličkou a tak ohlašoval začátek nebo konec směny
klufy - prubířské kleště, kterými se uchopovaly testovací misky-kapelky
kňoury - drátkové stříbro
kocábka - truhla, ve které se vozila ruda v dole
kolotoč - přebírací stůl na rudu otočný

komín - svislé nebo velmi strmé důlní dílo, ražené zpravidla mezi dvěma patry, sloužilo k větrání, dopravě nebo sypání rubaniny a k lezení

kouty - zbytky, smetené po odvezení rud, výnos sloužil k podpoře chudých, sešlých a nemocných horníků a k udržování kostelů

kovadlo - mohutná kovadlina

kovkop - havíř v rudných dolech

kože, kůže - měch z volských kůží, kterými se rubanina a voda dopravovala na povrch

královský lán - část dolového pole přiměřená králi při propůjčování dolu těžářstvu

kuks - kukus, tál - podíl dolu, 1/128 část důlního majetku

kunst - vodotěžný stroj

kunstmajstr - stavitel vodotěžných strojů

kvečhamr- kladivo, kterým se vyrovnávali mincovní plíšky

kvečír - mincíř, který ve šmitně vyrovnával stříbrné mincovní plíšky

kvečovací kleště - kleště ve kterých se přidržoval sloupek mincovních plíšků při kvečování několika plíšků najednou

kvečování - srovnávání plochy stříbrných mincovních plíšků poklepem kladiva

kytle, perkytle - tradiční oděv horníků i mincířů, různě dlouhá plátěná halena s kapucí, pracovní byla nezdobená, ke slavnostním příležitostem se nosila perkytle s vyšívanými pásy

lán - nejmenší základní jednotka propůjčovaného důlního pole (7 x 7 láter, necelých 14 x 14 m)

látro (horní) - délková míra asi 2 m

latroch - komín, šachtice, místy doplněná bedněním omazaným hlínou, kudy se odváděl z dolu kouř z tzv. sázení ohně

latrošník - zaměstnanec, který kontroloval a udržoval latrochy

lénhavíř - drobný těžař, držitel druhotné propůjčky

lénšaft - druhotná propůjčka, pronájem, léno

lezení - fárání v dole, do dolu i z dolu

lezna - lezná oddělení šachty

lichtloch, litloch - světlík, větrací šachta

loket - délková míra, pražský 59,14 - 59,23 cm, vídeňský 77,76 cm

lorýrna - bělírna, místnost, kde se mincovní plíšky bělily vyvařováním v roztoku vinného kamene

lorýři - běličci, zaměstnanci mincovny, kteří bělili mincovní plíšky

lozuňk - objemová míra (15,7 m³ vody)

lufthašpl - vzduchový vrátek na odvětrávání dolu

lůn - plat, mzda

lůnhavíř - havíř pracující za denní (časovou) mzdu

lutna - větračka, vzduchové potrubí ze dřeva o velkém průměru, omazané hlínou

mince - peníz
- označení mincovny jako výroby i úřadu, budova mincovny

minckomora - mincovna

mincmistr - správce mincovny, nejvyšší mincmistr - zemský úředník, který řídil a spravoval všechny mincovny a celé hornictví v zemi

mlátek - hornické kladivo na obou stranách ploché, užívané se želízem

močidlo - žumpa, žump, jímka na vodu na nárazišti šachty

náklad - finanční prostředky potřebné k provozu dolu

nákladnický - těžařský

nákladník - těžař, kverk

- finančník, který půjčuje těžařům peníze na provoz dolu

necičky, tročky - dřevěné korytko pro ruční odklizení rubaniny používané

v dolech, v hutích používané pro přenášení přísad